

Halina ŠIMO*

*Uniwersytet Śląski

Sprawiedliwość społeczna i międzynarodowa

Streszczenie

Pojęcia sprawiedliwości społecznej i międzynarodowej należą do tradycyjnie wyróżnianych członów różnych podziałów i typologii zakresu „sprawiedliwości”. Analiza koncepcji sprawiedliwości społecznej i międzynarodowej ujawnia, iż tylko w niektórych koncepcjach (opisowych) te uszczegółowienia pojęcia sprawiedliwości mogą zostać uznane za autentyczne odmiany sprawiedliwości. W literaturze przeważają normatywne koncepcje sprawiedliwości społecznej i międzynarodowej, które są ideologicznie zaangażowane, u ich podstaw leżą definicje projektujące. Koncepcjom takim słusznie zarzucane bywa nadużywanie pojęcia sprawiedliwości – wykorzystują one aprobatę związaną z tradycyjnym pojęciem sprawiedliwości do narzucania idei, które niewiele mają wspólnego z ideą sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość społeczna –
sprawiedliwość międzynarodowa

1. Wyjaśnienia wstępne

Niniejsze rozważania dotyczą sprawiedliwości społecznej oraz międzynarodowej¹. W literaturze przedmiotu terminy „sprawiedliwość społeczna” i „sprawiedliwość międzynarodowa” występują jako człony różnych podziałów i typologii zakresu „sprawiedliwości”². Celem rozważań jest przedstawienie koncepcji sprawiedliwości społecznej i międzynarodowej z uwzględnieniem ich relacji do ogólnego pojęcia sprawiedliwości obecnego w moralnej koncepcji sprawiedliwości (przeciwieństwo koncepcji prawnej), które pod względem treści odpowiada „zwykłej”, „normalnej”, „tradycyjnie pojętej” sprawiedliwości³.

Warto podkreślić, iż zasady określające treść ogólnego pojęcia sprawiedliwości, a więc wyrażające wspólny rdzeń treściowy pojęć sprawiedliwości, są ogólnikowe. Na przykład na pewno nie są ściśle zasady: *suum cuique*, zgodnie z którą należy świadczyć to, co się komuś od kogoś z jakiegoś względu należy; kierowania się słusnością; równości miar (równe traktowanie osób pod pewnym – istotnym – względem równych), równej zapłaty i odpłaty itp⁴. Zasady takie muszą zostać skonkretyzowane, by można było wprowadzać je w życie. Konkretyzacja polega na zastępowaniu obecnych w nich zmiennych przez stałe, czyli na wskazaniu, co się w danej sytuacji należy, komu, od kogo i z jakiego względu; jakimi kryteriami należy się kierować, by ocenić, czy określone osoby są wzajemnie równe; jaką wartość należy przypisać dobru, za które przysługuje komuś zapłata itd.

¹ Szerzej omawiałam typy sprawiedliwości w opublikowanym doktoracie napisanym pod kierunkiem prof. dra hab. A. JONKISZA (ŠIMO, *O sprawiedliwości. Koncepcja inspirowana wynikami polskiej filozofii analitycznej*), a także w artykule ŠIMO, *Typy sprawiedliwości*.

² Zob. np. ZIEMBIŃSKI, *O pojmowaniu sprawiedliwości*, s. 56; KOWALCZYK, *Idea sprawiedliwości chrześcijańskiej*, ss. 115-123.

³ Por. PERELMAN, *O sprawiedliwości*, s. 51. Przez „ogólne pojęcie sprawiedliwości” rozumiem pojęcie wyłaniające się z różnorodnych ujęć i koncepcji sprawiedliwości, „jednolity czy też stały rys”, obecny w idei sprawiedliwości (obok „zmieniającego się czy różnicującego kryterium”). Por. HART, *Pojęcie prawa*, s. 217.

⁴ AJDUKIEWICZ, *O sprawiedliwości*, ss. 367, 369-375; PERELMAN, *O sprawiedliwości*, s. 37.

Dokonawszy konkretyzacji, czyli doboru kryterium (zgodnego z kontekstem sytuacyjnym, preferowanymi wartościami itp.), otrzymujemy formuły sprawiedliwości będące szczegółowymi kryteriami orzekania tej wartości⁵. Stanowią one podstawę różnych, często przeciwstawnych doktryn, które są wyrazem odmiennych światopoglądów. W związku z tym każda sprawozdawcza definicja pojęcia sprawiedliwości musi pozostać w pewnym stopniu niedookreślona, w przeciwnym razie można stwierdzić, że opiera się o sądy normatywne, jest przebarwiona ideologicznie, a więc traci swój opisowy charakter. Jeśli dyskusja o sprawiedliwości ma być rzeczowa, nie wolno w niej mieszać ogólnych zasad sprawiedliwości z ich światopoglądowymi interpretacjami⁶.

Również ogólne zasady określające treść pojęcia sprawiedliwości społecznej lub międzynarodowej powinny pozostać otwarte na różne interpretacje (konkretyzację) i odzwierciedlać tym samym fakt, że różne mogą być koncepcje sprawiedliwości (także wówczas, gdy pojęcie sprawiedliwości stosowane jest w określonych kontekstach). Musi zostać zachowany – jak nazywa to C. PERELMAN – pierwiastek arbitralny, zapewniający pewien luz decyzyjny, który pozwala działającemu zastosować zasady sprawiedliwości w sposób zgodny z poczuciem słuszności⁷. Dla terminów oznaczających odmiany sprawiedliwości nie należy proponować postulatów znaczeniowych zasadniczo odmiennych od tych, które sformułowane są dla ogólnego pojęcia sprawiedliwości, czy dodawać do zastanych takie, które pozwalają stwierdzić, że ocena działań z punktu widzenia określonej odmiany sprawiedliwości jest niezgodna z oceną działań z punktu widzenia sprawiedliwości „jako takiej”. W rozważaniach o znaczeniu pojęć wyróżnianie odmian sprawiedliwości stanowi tylko pewne badawcze udogodnienie

⁵ Por. *Ibid.* ss. 34-38. Chodzi o formuły np. „każdemu to samo” (formuła egalitarystyczna), „każdemu według jego pozycji” (formuła elitarystyczna) itp.

⁶ Por. *Ibid.* ss. 54-55. Wartości uniwersalne bowiem, do których sprawiedliwość należy, „[...] są przedmiotem zgody powszechnej w tej mierze, w jakiej pozostają nieokreślone, z chwilą gdy tylko usiłujemy je sprecyzować poprzez odniesienie do sytuacji lub konkretnego działania, brak zgody i sprzeczne interesy poszczególnych grup szybko się ujawniają” (PERELMAN, *Imperium retoryki*, s. 40).

⁷ Por. *Ibid.* ss. 87-109.

nie, uzasadnione przez fakt, iż ze sprawiedliwością stosowaną w pewnych kontekstach wiążą się pewne osobliwe kwestie natury teoretycznej lub praktycznej. Jednak rdzeń treściowy pojęcia sprawiedliwości musi pozostać nienaruszony. Gdy przywołujemy ideologicznie przebarwione szczegółowe formuły sprawiedliwości społecznej lub międzynarodowej, utrzymując, że to definicja sprawozdawcza, dokonujemy definiowania projektującego i jednocześnie perswazyjnego⁸.

2. Sprawiedliwość społeczna

Termin „sprawiedliwość społeczna” odnosi się do sprawiedliwości w pewien sposób zinstytucjonalizowanej, dotyczącej zwłaszcza spraw o większej doniosłości ogólnej⁹. Analiza różnych koncepcji sprawiedliwości prowadzi do wniosku, że termin „sprawiedliwość społeczna” występuje w literaturze w dwóch podstawowych sensach. Po pierwsze – w sensie neutralnym, wówczas jego treść wyznaczają ogólne zasady sprawiedliwości, znajdujące zastosowanie w kontekście spraw publicznych, głównie związanych z funkcjonowaniem państwa. W tym sensie o sprawiedliwości społecznej mowa zawsze, gdy miarą sprawiedliwości mierzymy nasze działania, wyniki tych działań itd. dotyczące sfery publicznej, państwa, stosunków społecznych. W drugim sensie (ideologicznie przebarwionym) integralną częścią pojęcia sprawiedliwości społecznej są egalitarystyczne kryteria przyznawania świadczeń¹⁰. Z tak pojętą sprawiedliwością społeczną są związane dwie naczelné zasady: zasada subsydiarności oraz solidarności¹¹.

---

⁸ Zob. ŠIMO, *O sprawiedliwości. Koncepcja inspirowana wynikami polskiej filozofii analitycznej*, ss. 42-43.

⁹ Nie dotyczy na przykład sprawiedliwej oceny w jakimś konkursie artystycznym czy na meczu bokserskim (ZIEMBIŃSKI, *Sprawiedliwość społeczna*, s. 56); por. KOT, MAŁAWSKI & WĘGRZECKI, *Dobrobyt społeczny*, s. 77.

¹⁰ Por. BURKE, *Je sociální spravedlnost spravedlivá?*

¹¹ KOWALCZYK, *Idea sprawiedliwości społecznej*, s. 221. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że w literaturze znajdujemy też inne, bardziej marginalne pojęcia sprawiedliwości społecznej. Zawierają one dodatkowe treści, które są na ogół niezbyt jasne lub nieuzasadnione. Zob. ZIEMBIŃSKI, *Sprawiedliwość społeczna*, s. 56. Inne, podobne, przedstawia KOWALCZYK, *Idea sprawiedliwości chrześcijańskiej*, ss. 150-152.

Sprawiedliwość społeczna w pierwszym sensie może być wyposażona w kryteria zaczerpnięte z najróżniejszych doktryn prawnych, politycznych, ekonomicznych i filozoficznych¹². Należy tutaj każda doktryna, będąca wyrazem aprobaty pewnego ładu społecznego związanego z różnymi formami kooperacji między ludźmi¹³. Dlatego zakres koncepcji proponujących kryteria sprawiedliwości społecznej jest bardzo szeroki: od poglądów indywidualistycznych, przyznających priorytet indywidualnym prawom i swobodom, do kolektywistycznych, wedle których najważniejsze jest życie we wspólnocie i dobro zbiorowości. „Na jednym krańcu znajdziemy ludzi takich jak Robert Nozick, Milton Friedman oraz inni libertarianie, na drugim zaś albańskiego dyktatora Enwera Hodżę i czerwonogwardzistów z czasów chińskiej rewolucji kulturalnej”¹⁴. Z grubsza da się te stanowiska podzielić na te, zgodnie z którymi „państwo powinno być neutralne w stosunku do różnorodnych koncepcji dobra wyznawanych przez jednostki”, oraz na zakładające potrzebę „jakiejs wspólnie uznawanej definicji dobrego życia, określonego celu, który należy realizować przy świadomej współpracy”¹⁵.

Drugą koncepcję sprawiedliwości społecznej, ideologicznie zaangażowaną, stworzyli, jak wyjaśnia T. BURKE, socjaliści chrześcijańscy w Anglii pod koniec XIX wieku, zaś w pierwszej połowie XX wieku została rozwinięta i rozpowszechniona przez papieża PIUSA XI, który deklarował, iż sprawiedliwość społeczna jest żądaniem równości ekonomicznej i jest zorientowana na likwidację ubóstwa. Po drugiej wojnie światowej, zwłaszcza po przyjęciu przez ONZ *Powszech-*

---

¹² Przeglądu tych koncepcji dokonują np. LANG & WRÓBLEWSKI, *Sprawiedliwość społeczna i nieposłuszeństwo*, ss. 11-12.

¹³ HAYEK, *Zgubna pycha rozumu*, ss. 171-173.

¹⁴ TAYLOR, *Nieporozumienia wokół debaty*, s. 38.

¹⁵ W przypadku pierwszego typu koncepcji wspólne dobro osiągnięte jest w wyniku działań podmiotów, które w swych decyzjach nie kierują się zamiarem jego osiągnięcia, wynika zatem z indywidualnego realizowania celów wybranych przez jednostki. Podstawą drugiego typu koncepcji jest idiomatyczne pojęcie dobra wspólnego, kojarzącego się z pozytywnymi określeniami wspólnego celu jakiejs społeczności, obowiązków, pomyślności itp., związanego na ogół z redystrybucją dochodów, świadczeniami socjalnymi, niwelowaniem nierówności. Por. *Ibid.* oraz PIECHOWIAK, *Filozoficzne podstawy*, s. 34.

nej Deklaracji Praw Człowieka oraz Ustawy o Prawach Obywatelskich przez Kongres Stanów Zjednoczonych, treść terminu została wyraźnie wzbogacona – tak, iż ostatecznie obejmuje ogół praw człowieka wskazanych przez te dokumenty¹⁶. Geneza tego pojęcia sprawiedliwości społecznej znajduje odbicie w wymienionych zasadach (subsydiarności i solidarności), określających współcześnie jego treść. Mia nowicie, u podstaw zasady subsydiarności znajdujemy afirmację podmiotowości i praw wszystkich grup społecznych i całych społeczności; zaś zasada solidarności to postulat tworzenia ich dobra wspólnego i proporcjonalnego z niego korzystania¹⁷.

Do tej (drugiego typu) koncepcji nawiązują krytycy terminu „sprawiedliwość społeczna”, uważając je za F.A. HAYEKIEM za największe zagrożenie dla większości innych wartości wolnej cywilizacji, jako miraż ideologiczny¹⁸. W związku z taką oceną pojęcia wielu z nich rezygnuje całkowicie z używania terminu „sprawiedliwość społeczna”. Odzegnując się od jego używania HAYEK wyjaśnia, że wyraz „społeczny” to „słowo-pasożyt”, które „uzyskało moc pozbawiania znaczenia rzeczowników, które określa” oraz „najbardziej bałamutne określenie w całym naszym języku moralności i polityki”. Posiada ono sens opisowy, lecz jest bardzo często używane w sensie jakby normatywnym, mającym podstawę w założeniu wspólnych celów, które można osiągnąć tylko przy świadomej współpracy. Przy tym normatywne i faktyczne znaczenia słowa „społeczny” są stosowane zamiennie, „to, co na pierwszy rzut oka wydaje się opisem, niedostrzegalnie zmienia się w zalecenie”¹⁹.

Krytyka tej normatywnej koncepcji sprawiedliwości społecznej jest wieloaspektowa, wskazuje między innymi, że jej postulaty są kontrowersyjne, niejasne, stąd podatne na nadużycia. Są one sprzeczne z postulatami tradycyjnie pojmowanej sprawiedliwości (z ogólnymi zasadami sprawiedliwości), a także z innymi wartościami, ich realizo-

¹⁶ BURKE, Je sociální spravedlnost spravedlivá?

¹⁷ KOWALCZYK, Idea sprawiedliwości społecznej, s. 221.

¹⁸ F.A. HAYEK zajmuje się sprawiedliwością społeczną m.in. w książce: HAYEK, *Law, Legislation and Liberty*.

¹⁹ HAYEK, *Zgubna pycha rozumu*, np. ss. 171-173.

wanie jest nieskuteczne, nieopłacalne i demoralizujące. Dążenia do osiągnięcia sprawiedliwości społecznej bowiem nie są kontrolowane przez sformułowane wspólne cele, lecz przez niejasne reguły postępowania. Przestrzeganie ich prowadzi do tego, że ktoś jest zmuszany zaspokajać potrzeby ludzi nieznanymi, a jego (oceniane z zewnątrz) potrzeby są zaspokajane przez obcych, zatem solidarność, na którą powołuje się idea sprawiedliwości społecznej, nie jest autentyczna²⁰. Treść zasady subsydiarności jest słabo określona, zmienna i nieuchwytna, może dostarczać uzasadnienia dowolnym w zasadzie działaniom i bywa w tym celu sprytnie wykorzystywana²¹. Powyższe uwagi wyjaśniają, skąd biorą się zarzuty, iż sprawiedliwość społeczna bywa narzędziem, które usprawiedliwia „każdą niegodziwość”²², bądź bywa narzędziem „agresywnego żebractwa”²³.

Państwo, realizując programy sprawiedliwości społecznej (w omawianym sensie), przejmując w dużej mierze uprawnienia obywateli, co wiąże się z daleko posuniętym interwencjonizmem i ograniczaniem wolności oraz własności. Usiłując zlikwidować ubóstwo, nie bierze pod uwagę jego źródeł; postulując wprowadzanie równości, nie zajmuje się naturą równości i nierówności; dążąc do zapewnienia dobrobytu, ignoruje prawa ekonomii. Wydatki państwa wzrastają wówczas ogromnie, co prowadzić może wręcz do bankructwa lub – co najmniej – do kłopotów, z którymi wiąże się naruszenie autorytetu państwa²⁴.

Zwolennicy krytykowanej idei koncentrują się na ocenie (z egalitarnego punktu widzenia) pewnych stanów rzeczy, także tych, które nie są wynikiem działalności ludzkiej, wbrew temu, że sprawiedliwość to przede wszystkim własność działań, uczynków ludzkich (może być odnoszona także do stanów rzeczy, lecz jest to uzasadnio-

²⁰ Por. *Ibid.*

²¹ Por. KLAUS, *Evropská integrace*, ss. 109-110.

²² WOLEŃSKI, *Prawo i sprawiedliwość*, s. 132.

²³ KOŁAKOWSKI, *Po co nam pojęcie sprawiedliwości społecznej?*, s. 8. Warto zaznaczyć, iż w cytowanym tekście KOŁAKOWSKI przytacza tylko argumenty przeciwników omawianej idei sprawiedliwości społecznej, lecz sam nie był przeciwnikiem omawianej idei sprawiedliwości społecznej.

²⁴ Por. BURKE, *Je sociální spravedlnost spravedlivá?*

ne tylko wówczas, gdy są one rezultatem aktów woli politycznych)²⁵. Co więcej, do osiągnięcia postulowanego stanu rzeczy rzadko prowadzą działania oceniane jako sprawiedliwe z tradycyjnego punktu widzenia. Ponieważ świat nie jest urządzony egalitarystycznie, działania wyrównujące są często niezgodne nawet z egalitarystyczną interpretacją zasad sprawiedliwości²⁶. Stąd zarzut, że sprawiedliwość społeczna jest przywoływana wtedy, gdy nie ma zwykłej sprawiedliwości²⁷.

3. Sprawiedliwość międzynarodowa

Sprawiedliwość międzynarodowa to pojęcie interpretowane zazwyczaj jako odmiana sprawiedliwości społecznej w wymiarze międzynarodowym²⁸. Pojęcie sprawiedliwości międzynarodowej jest młodsze od pojęcia sprawiedliwości społecznej („wewnątrzspołecznej”)²⁹. Stało się ono aktualne wraz z procesem, który S. KOWALCZYK określa mianem procesu ekonomiczno-techniczno-informacyjnej globalizacji świata³⁰. Z jednej strony mamy do czynienia z wymiarem międzynarodowym sprawiedliwości społecznej w jej ideologicznie neutralnym sensie (polegające na stosowaniu ogólnych zasad sprawiedliwości w skali większych zbiorowości ludzkich), z drugiej strony z tymże wymiarem idiomatycznie rozumianej sprawiedliwości społecznej, czyli idei określanej przez zasady solidarności i subsydiarności³¹. Obie koncepcje można odnieść zarówno do „społeczności ogólnoswiatowej”, jak również do mniejszych całości międzynarodowych.

Jako przykład koncepcji, która stosuje ogólne zasady sprawiedliwości w kontekście stosunków międzynarodowych (termin „sprawiedliwość międzynarodowa” funkcjonuje tutaj jako autentyczna odmia-

²⁵ AJDUKIEWICZ, O sprawiedliwości, ss. 365-366.

²⁶ ZIEMBIŃSKI, *O pojmowaniu sprawiedliwości*, ss. 103-104.

²⁷ WOLEŃSKI, *Prawo i sprawiedliwość*, s. 132.

²⁸ KOWALCZYK rozróżnia wymiar wewnątrzpaństwowy i międzynarodowy sprawiedliwości społecznej (KOWALCZYK, *Idea sprawiedliwości społecznej*, s. 121).

²⁹ Określenia „wewnątrzspołeczna” użył T. ŚLIPKO (ŚLIPKO, *Zarys etyki szczegółowej*, s. 126).

³⁰ Idee związane ze sprawiedliwością międzynarodową pojawiały się już wcześniej. Zob. KUNIŃSKI, *Sprawiedliwość globalna*, s. 139.

³¹ Zob. *Ibid.*

na sprawiedliwości), posłużyć może koncepcja przedstawiona przez T. ŚLIPKĘ. Państwa są w niej traktowane jako podmioty prawno-etyczne, osoby moralne, posiadające uprawnienia i zobowiązania wynikające zwłaszcza z zastosowanej do nich zasady równości miar i zasady równej zapłaty i odpłaty³².

Częściej sprawiedliwość międzynarodowa rozważana jest w związku z projektami pozytywnie określonego „dobra wspólnego” zwłaszcza o zasięgu ogólnoswiatowym – w takich przypadkach jest na ogół używane określenie „sprawiedliwość globalna”³³. We współczesnych rozważaniach o sprawiedliwości międzynarodowej dominują dyskusje o tak pojętej sprawiedliwości globalnej. Jej założenia oraz próby realizacji jej postulatów dziedziczą w dużej mierze zarzuty sformułowane wobec ideologicznego ujęcia sprawiedliwości społecznej. Jednak w związku z międzynarodowym kontekstem rozważań, idea dobra wspólnego jest wzbogacana o dodatkowe składniki, z którymi wiąże się osobliwe kwestie w płaszczyźnie teoretycznej i poważne trudności praktyczne.

Oto wymieniane przez S. KOWALCZYKA „podstawowe elementy dobra wspólnego w skali międzynarodowej”: pokój (autentyczny pokój nie może być kamuflażem dominacji i zniewolenia jednych krajów przez inne); ekonomiczny dobrobyt (integralny rozwój ekonomiczny wszystkich państw); wymiana handlowa, kultura umysłowa i moralna (zapewnienie ich rozwoju), sprawiedliwe prawo, sprawna organizacja i bezpieczeństwo³⁴. Koncepcje sprawiedliwości globalnej uwzględniają też cele bardziej szczegółowe: współpraca w przeciwdziałaniu przestępczości, rozstrzyganie sporów granicznych, czuwanie nad migracją ludności, ochrona mniejszości etnicznych, przeciwdziałanie bezrobociu, ochrona środowiska naturalnego, równy dostęp do dóbr naturalnych, organizowanie pomocy dla ofiar klęsk żywiołowych, udzielanie pożyczek itp³⁵.

³² Zob. ŚLIPKO, *Zarys etyki szczegółowej*, ss. 317-318. Por.: JONKISZ, *Pojęcie i zasady sprawiedliwości*, s. 19.

³³ Zob. np. KUNIŃSKI, *Sprawiedliwość globalna*, ss. 136-153; HRUBEC, *Globální spravedlnost*.

³⁴ KOWALCZYK, *Idea sprawiedliwości społecznej*, s. 222; por. też ss. 193-194.

³⁵ Por. *Ibid.* ss. 193-194; KOWALCZYK, *Naród, Państwo, Europa*, s. 209.

Ogromna ilość trudnych do zrealizowania celów uzasadnia istnienie całości terytorialnych, instytucji, działań, norm itd. umożliwiających współdziałania o charakterze nie tylko międzynarodowym *sensu stricto* (bezpośrednie relacje między suwerennymi państwami narodowymi), lecz także transnarodowym (ingerencje instytucji międzynarodowych w wewnętrzne sprawy polityczne państw narodowych) oraz ponadnarodowym, czyli supranacjonalnym (przenoszenie uprawnień decyzyjnych na instytucje „globalne”)³⁶. Wyłania się w związku z tym kwestia rządzenia zglobalizowaną społecznością oraz planowania strategicznego jej przyszłości³⁷. Podmiotami sprawiedliwości globalnej są w tym systemie, obok państw narodowych, także instytucje międzynarodowe, jak również jednostki i mniejsze zbiorowości. Każdy z wymienionych poziomów integracji i typów podmiotów ma teoretycznie stanowić odrębny filar w procesie realizowania dobra wspólnego.

Okazuje się jednak, że wielkie instytucje, powołane w celu (lub co najmniej pod pretekstem) czuwania nad dobrem wspólnym, są zbiurokratyzowane, określają własne cele korporacyjne, przeznaczając na nie znaczące środki finansowe pochodzące od podatników, podlegają też pokusom korupcyjnym³⁸. Z kolei prawo międzynarodowe w obecnej postaci jest stronnicze – gwarantuje ono uprzywilejowaną pozycję mocnych. Jest instrumentem rozwijanym i wykorzystywanym przez państwa silniejsze do realizacji własnych interesów wbrew interesom państw słabszych i biedniejszych³⁹.

Pojawiają się sugestie, by decyzje w sprawach sprawiedliwości międzynarodowej opierać na wnioskach elit intelektualnych, jako że są one skłonne stawiać dobro ogółu ludzkości ponad partykular-

³⁶ Por. KLAUS, *Evropská integrace*, s. 107; typologia zaczerpnięta z FONTE, *Sovereignty or Submission*.

³⁷ Por. KLAUS, *Evropská integrace*, ss. 79-80; LIPIEC, Prolegomena do etyki globalnej, ss. 208-209. Taki rozwój można zaobserwować w historii UE, którą można traktować jako „mikromodel globalizacji” (WOLEŃSKI, *Globalizacja i sprawiedliwość*, s. 193).

³⁸ KUNIŃSKI, *Sprawiedliwość globalna*, s. 147.

³⁹ MITIAS, *Pojęcie uniwersalnej sprawiedliwości*, ss. 289-292. Por.: POGGE, *World Poverty*, s. 797; BĚLOHRADSKÝ, *Lidskoprávní spanilé jízdy*, s. 7.

ne interesy itp⁴⁰. Z zasady kwestionowalne jest jednak przekonanie o wrażliwości moralnej elit intelektualnych i – ogólnie – o ich wyższości względem przedstawicieli społeczeństw wybieranych w zakresie tradycyjnych mechanizmów demokracji⁴¹. Ponadto, jak dotąd intelektualiści zaliczani do elit, wysuwając np. postulaty w duchu neomaltuzjańskim, stosując lub zalecając stosowanie manipulacji w celach „wyższych”, nie sprawdzili się w roli gwaranta wspólnego dobra⁴².

Gdy chodzi o jednostki, nie są one na ogół skłonne do realizowania zasady solidarności w skali globalnej. Realizacji tej zasady bowiem sprzyja „bliskość społeczna”, co oznacza, że jesteśmy bardziej skłonni stosować ją w stosunku do tych, których znamy. W skali globalnej natomiast zbliżenie do obcych jest zazwyczaj pochodną informacji o położeniu ludzi obcych w obcych rejonach świata, zaś „[...] bliskość z obcymi uzyskiwana za pomocą telewizji jest złudna. Powtarzające się obrazy telewizyjne ludzi nękanym głodem, chorobami, katastrofami naturalnymi lub wojnami, obojętnieją telewidzom i tylko część z nich poczuwa się do udzielania im wsparcia”⁴³.

W związku z potrzebą rządzenia zglobalizowaną społecznością pozytywny skądinąd fakt, że ludzkość jest zbiorowością mniejszych całości, takich jak państwo lub naród, bywa oceniany negatywnie⁴⁴. Zróżnicowanie (tzw. heterogeniczność) w obrębie połączonej instytucjonalnie całości nie ułatwia bowiem sprawowania władzy. Zróżnicowanie postrzegane jest jako problem także z perspektywy zapewniania pokoju – w myśl wątpliwej tezy, iż w miarę rozwoju uniwersalnej kultury dojdzie do zanikania źródeł konfliktów⁴⁵. Uzasadniane są zatem dążenia – sprzyja im również postulat walki z zacofaniem – do wyrównywania kultur, etyk, ustrojów społecznych, ich uniwersali-

⁴⁰ Por.: NIŻNIK, Klub Rzymski, s. 652. Zob. także: FOBEL & Fobelová, Poslanie a výzvy filozofie k výchove na prahu tretieho milénia.

⁴¹ Zob. CHOMSKY, Zahraniční politika a intelektuálové, ss. 45-60.

⁴² Zob. KING & SCHNEIDER, *První globální revoluce*, s. 71, 75; KUNIŃSKI, Sprawiedliwość globalna, s. 147.

⁴³ *Ibid.* ss. 145-146.

⁴⁴ Zob. SCRUTON, *O potřebnosti národů*.

⁴⁵ Por. KLAUS, *Evropská integrace*, s. 38, 80; BAŇKA, Idea etyki globalnej, np. s. 106.

zacji (globalizacja polityczna i cywilizacyjno-kulturowa⁴⁶). Aktualne i bardzo trafne są w związku z tym uwagi L. KOŁAKOWSKIEGO:

Duch technologiczny zrodzony z sukcesów nauki [...] dumny ze swych wyników, zasiał w umysłach naszych zwątpienie co do prawomocności i potrzeby tych tradycji, jakich użytek w postępach nauki i techniki jest żaden lub niepewny⁴⁷.

[...] Jesteśmy w obliczu potężnych sił kulturalnych, które wiedzą nas ku jedności, jedności barbarzyńskiej, opartej na zapomnieniu tradycji⁴⁸.

A. TOMSKÝ sądzi, iż wynikiem takich dążeń jest człowiek bez tradycji, narodu, Kościoła, atomizowane bezsilne społeczeństwo totalnej równości i relatywizmu moralnego oraz intelektualnego⁴⁹.

4. Podsumowanie

M. KUNIŃSKI ostrzega:

W okresie od upadku komunizmu w Europie Środkowo-wschodniej i w byłym Związku Sowieckim, gdy wydawało się, że ideologia totalitarna odeszła w niepamięć, pojawiają się jej bardziej wysublimowane formy jako walki o uprawnienia grupowe, których podłożem jest wiara w możliwość dowolnego kształtowania różnych sfer życia ludzkiego zgodnie z przyjętym projektem, którego realizacja wymaga zaangażowania siły państwa i podporządkowania prawa celom grupowym. Prowadzi to do katastrofalnych skutków⁵⁰.

Ideologicznie zaangażowane ujęcia sprawiedliwości społecznej i międzynarodowej mogą dostarczać wysublimowanym formom ideologii totalitarnych narzędzi walki. Termin „sprawiedliwość” wywołuje bowiem wyraźną aprobatę moralną, toteż wiązanie go z określonym światopoglądem skutkuje wrażeniem, jakby się w nim apelowało

⁴⁶ KOWALCZYK, *Idea sprawiedliwości społecznej*, s. 221.

⁴⁷ KOŁAKOWSKI, *Szukanie barbarzyńcy*, s. 23.

⁴⁸ *Ibid.* s. 23.

⁴⁹ TOMSKÝ, *Unie je past evropských národů*, s. 32.

⁵⁰ KUNIŃSKI, *Obrona cywilizacji: Hayek wobec totalitaryzmu*.

do wspaniałomyślności, dobroci, szlachetności człowieka – po to, by doprowadzić, bezpośrednio lub drogą okrężną, do przyjęcia tego światopoglądu⁵¹. Czyniąc tak, wykorzystuje się pojęcie sprawiedliwości⁵², oddalając się od jej idei.

Summary

The notions of social and international justice both belong to traditionally demarcated meanings falling within the scope of the term “justice”. Analyses of the concepts of social and international justice reveal that the particular notions proposed do not always count (from a descriptive standpoint) as capturing genuine instances of what we understand by this word. Within the literature, the normative conceptions of social and international justice that are prevalent are ones which are ideologically implicated, as well as being based on working definitions. They are rightly criticized as distorting the notion of justice for the sake of the imposition of a variety of ideas – ideas that are not in conformity with the traditional understanding of the concept.

Key words: social justice – normative conception of justice

Literatura

- AJDUKIEWICZ, K., O sprawiedliwości, [w:] *Język i poznanie*, t. 1, Warszawa : PWN, 1985, s. 365–376.
- BAŃKA, J.J., Idea etyki globalnej a etyka prostomyślności, [w:] *Idea etyczności globalnej*, [red.] J. SEKUŁA, Siedlce : Wydawnictwo Seculum, 1999.
- BĚLOHRADSKÝ, V., Lidskoprávní spanilé jízdy, *Právo* (2014).
- BURKE, T., Je sociální spravedlnost spravedlivá?, *Bulletin (Občanský institut)* 251 (2012), URL : <http://www.obcinst.cz/je-socialni-spravedlnost-spravedliva-bulletin-c-251/> (dn. 05/03/2013).
- CHOMSKY, N., Zahraniční politika a intelektuálové, [w:] *Disident Západu*, Praha : Karolinum, 2014.

⁵¹ PERELMAN, *O sprawiedliwości*, np. s. 13, 115.

⁵² *Ibid.* np. s. 13, 115.

- FOBEL, P. & D. FOBELOVÁ, Poslanie a výzvy filozofie k výchove na prahu tretieho milénia (Reminiscencia na XX. Svetový filozofický kongres), *Organon F* 6/1 (1999), s. 102–108.
- FONTE, J., *Sovereignty or Submission: Will Americans Rule Themselves or be Ruled by Others?*, New York : Encounter Books, 2011.
- HART, H.L.A., *Pojęcie prawa*, Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- HAYEK, F.A., *Law, Legislation and Liberty. A new statement of the liberal principles of justice and political economy, Volume 2: The mirage of social justice*, Chicago, London : The University of Chicago Press, 1976.
- HAYEK, F.A., *Zgubna pycha rozumu. O błędach socjalizmu*, Kraków : Arcana, 2004.
- HRUBEC, M., [red.] *Globální spravedlnost a demokracie*, Praha : Filosofia, FÚ AV ČR, 2004.
- JONKISZ, A., Pojęcie i zasady sprawiedliwości w koncepcjach K. Ajdukiewicza i T. Ślipki, *Gentes et Nationes. Studia z zakresu spraw międzynarodowych* 1/2010 (2010), s. 9–20, URL : http://gentes.wsa.bielsko.pl/images/stories/GetN_I/Pojecie_i_zasady_sprawiedliwosci.pdf.
- KING, A. & B. SCHNEIDER, *První globální revoluce - svět na prahu nového tisíciletí*, Bratislava : Bradlo, 1991.
- KLAUS, V., *Evropská integrace bez iluzí*, Praha : Knižní klub, 2011.
- KOŁAKOWSKI, L., Po co nam pojęcie sprawiedliwości społecznej?, *Gazeta Wyborcza* 105 (6-8 maja 1995), s. 8–9.
- KOŁAKOWSKI, L., Szukanie barbarzyńcy, [w:] *Czy diabeł może być zbawiony i 27 innych kazań*, Kraków : Wydawnictwo Znak, 2006, s. 11–32.
- KOT, S.M., A. MALAWSKI & A. WĘGRZECKI, [red.] *Dobrobyt społeczny, nierówności i sprawiedliwość dystrybucyjna*, Kraków : Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 2004.
- KOWALCZYK, S., *Idea sprawiedliwości chrześcijańskiej a myśl chrześcijańska*, Lublin : Redakcja Wydawnictw KUL, 1998.
- KOWALCZYK, S., Idea sprawiedliwości społecznej w kontekście procesu globalizacji, *Annales. Etyka w życiu gospodarczym* 11/1

- (2008), s. 219–224, URL : http://www.annalesonline.uni.lodz.pl/archiwum/2008/2008_01_kowalczyk_219_224.pdf.
- KOWALCZYK, S., *Naród, Państwo, Europa: z problematyki filozofii narodu*, Radom : Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2003.
- KUNIŃSKI, M., *Obrona cywilizacji: Hayek wobec totalitaryzmu*, 1er wrz. 2010, URL : <http://www.omp.org.pl/artukul.php?artykul=64>.
- KUNIŃSKI, M., Sprawiedliwość globalna: szlachetny ideał czy rzetelna teoria?, *Diametros* 26 (2010), s. 136–153, URL : <http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/index.php/diametros/article/view/418>.
- LANG, W. & J. WRÓBLEWSKI, *Sprawiedliwość społeczna i nieposłuszeństwo obywatelskie w doktrynie politycznej USA*, Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1984.
- LIPIEC, J., Prolegomena do etyki globalnej, [w:] *Idea etyczności globalnej*, [red.] J. SEKUŁA, Siedlce : Wydawnictwo Seculum, 1999, s. 200–234.
- MITIAS, M.H., Pojęcie uniwersalnej sprawiedliwości, [w:] *Idea etyczności globalnej*, [red.] J. SEKUŁA, Siedlce : Wydawnictwo Seculum, 1999.
- NIŻNIK, J., Klub Rzymski: filozofia problematyki globalnej, *Ruch Filozoficzny* 4 (1997), s. 651–652.
- PERELMAN, C., *Imperium retoryki. Retoryka i argumentacja*, Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- PERELMAN, C., *O sprawiedliwości*, Warszawa : PWN, 1959.
- PIECHOWIAK, M., Filozoficzne podstawy rozumienia dobra wspólnego, *Kwartalnik Filozoficzny* 31/2 (2003), s. 5–35, URL : http://www.researchgate.net/publication/245542582_Filozoficzne_podstawy_rozumienia_dobra_wsplnego_Philosophical_Foundations_of_Understanding_of_the_Common_Good.
- POGGE, T., World Poverty, [w:] *The Routledge Companion to Ethics*, [red.] J. SKORUPSKI, London, New York : Routledge, 2010, s. 796–807.
- SCRUTON, R., *O potřebnosti národů*, Brno : CDK, 2011.

- ŠIMO, H., *O sprawiedliwości. Koncepcja inspirowana wynikami polskiej filozofii analitycznej*, Katowice : Uniwersytet Śląski, 2009, [doktorat].
- ŠIMO, H., Typy sprawiedliwości, *Rocznik Filozoficzny Ignatianum* 18 (2012), s. 151–188.
- ŚLIPKO, T., *Zarys etyki szczegółowej, Tom 2: Etyka społeczna*, Kraków : WAM, 1982.
- TAYLOR, C., Nieporozumienia wokół debaty liberalno-komunitariańskiej, [w:] *Komunitarianie. Wybór tekstów*, [red.] P. ŚPIEWAK, Warszawa : Fundacja ALETHEIA, 2004, s. 37–69.
- TOMSKÝ, A., Unie je past evropských národů, *Sborník CEPu* 90/2011 (2011), s. 27–33, URL : <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbor90.pdf>.
- WOLEŃSKI, J., Globalizacja i sprawiedliwość, *Diametros* 26 (2010), s. 188–205, URL : <http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/index.php/diametros/article/view/421/pl>.
- WOLEŃSKI, J., Prawo i sprawiedliwość, [w:] *Okolice filozofii prawa*, Kraków : Universitas, 1999.
- ZIEMBIŃSKI, Z., *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Lublin : Instytut Wydawniczy „Daimonion”, 1992.
- ZIEMBIŃSKI, Z., *Sprawiedliwość społeczna jako pojęcie prawne*, Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 1996.